

Moeders lopen nooit weg

Guus Luijters
Moeders lopen
nooit weg

Nieuw Amsterdam

Voor Ruth, Sara, Evie

Met dank aan Ernst Nagel

De auteur kreeg voor het schrijven van dit boek een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

© Guus Luijters 2020

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Nico Richter

Foto auteur © Eddy Posthuma de Boer

NUR 301

ISBN 978 90 468 2723 9

www.nieuwamsterdam.nl

‘Moeders lopen nooit weg.’

Corrie Cramm

*op mijn moeders graf
groeien blauwe druifjes
waar ze zo van hield
ze stonden in een glas
toen ik een jongen was
de blauwe druifjes
waar ze zo van hield*

Mijn moeder zong. Als ze in de keuken melk klopte voor de koffie. Als ze een van haar vele dagelijkse afwasjes deed. Als ze stof afnam of scharretjes stond te bakken of de ramen waste. Ze zong.

Maar toen ze in 1996 overleed, was ze al jaren uitgezongen. Haar leven eindigde met de dood van mijn vader, in 1981. Ze was toen negenenzestig jaar en wist niet hoe het verder moest. Jarenlang stak ze, als was ze Gijs Langs de Weg, haar voeten bij anderen onder tafel, tot haar onrust haar weer verder dreef. Haar leven was mooi geweest, maar ze stierf ongelukkig en ontevreden.

Op woensdag 6 november 1996 werd ze gecremeerd op Westgarde, een grauwe bunker diep in Amsterdam-West.

In mijn toespraakje voor het handjevol mensen dat zich daar verzameld had, zei ik:

‘Mijn moeder had een hekel aan vlekken. Haar leven lang heeft ze alles en iedereen achtervolgd met dweiltjes, vaatdoeken en sponsjes. Een biertje drinken werd bij ons thuis op die manier een avontuur. Je had je glas nog niet op tafel gezet of ze tilde het al op om er een onderzettertje onder te zetten.

“Ja jongen, ik weet dat ik vervelend ben, maar ik houd nu eenmaal niet van kringen,” zei ze dan.

En voor je je flesje op tafel kon zetten, tilde ze het op om de onderkant af te nemen met een doekje. Het inschenken volgde ze met een haviksblik.

“Kijk je uit, jongen, dat je er niet overheen schenkt.” “Ja, moeder.”

Mijn moeder had een hekel aan vlekken, en ze hield van klein. Water kookte ze in een klein fluitketeltje en met dat water schonk ze een klein koffiepote op, waar vier heel kleine kopjes koffie uit kwamen. Ook hield ze van kleine lampjes, kleine kastjes, kleine schoteltjes, kaarsjes, kerstboompjes, kacheltjes... Mijn moeder had een hekel aan vlekken, maar ze hield van klein. En van poezen. En van mijn vader. Ik hoop dat ze in een hemeltje zonder vlekken komt, waar poezen zijn. En waar mijn vader ook is.’

De as van mijn moeder kon worden verstrooid, bijgezet in de bunker op Westgarde of naar ons opgestuurd. We kozen voor het laatste, omdat wij haar as liever verstrooiden in het bos.

Enkele weken na de uitvaart lag er een briefje van de postertijen in onze brievenbus waarin stond dat het voor ons

bestemde pakje afgehaald kon worden op het postkantoor in het dorp. Maar op het postkantoor wisten ze van geen pakje.

‘Wat zat erin? Was het belangrijk?’

‘De urn met de as van mijn moeder,’ zei ik.

De vrouw van het postkantoor werd bleek van schrik en sloeg meteen aan het bellen. Anderhalf uur later was mijn moeder terecht.

Eenmaal in ons huisje in het bos bleek het verstrooien van de as niet zo eenvoudig als we gedacht hadden. De urn was hermetisch gesloten.

‘Dan vragen we aan de smid of hij hem kan openmaken,’ opperde ik. Mijn geliefde, die handiger is in dat soort dingen, zei dat we ook de hele urn konden begraven. Dat was natuurlijk zo, maar dat leverde een nieuw probleem op: het vroom dat het kraakte. Voor zolang de vorst in de grond zat, zetten we de urn met daarin mijn moeder in het rommelkamertje.

De eerste paar dagen ging ik weleens kijken, maar na een week was ik de hele urn min of meer vergeten. Zo niet mijn geliefde.

‘Ik word er een beetje nerveus van,’ zei ze op een middag. Toen heb ik met de hak een gat gegraven, naast het kronkelpad dat door het bos naar de weg voert, ongeveer op de plaats waar de poezen van mijn moeder en onze eigen poezen begraven liggen. We hebben er blauwe druifjes geplant, die jaren achter elkaar opkwamen.

Moeder en kind

Films beginnen nogal eens met een zwart-witfoto, bij voorkeur van een drukke straat met marktkramen en een brug in de verte, waarna de foto langzaam van zwart-wit naar sepia verkleurt om vervolgens, eerst voorzichtig nog, maar al snel uitbundiger tot leven te komen, in kleur en met geluid. Als ik in de peilloze diepte van mijn verleden kijk, zie ik ook zo'n foto en als hij trillend tot leven komt, is daar mijn moeder. Mijn moeder praat tegen me, maar wat ze zegt, kan ik niet verstaan. Ik zit op de tafel en mijn moeder trekt me mijn kleren aan. Het zal zomer zijn, want mijn moeder draagt een lichte jurk en de deur naar het balkon staat open. Er gaat een kar door de straat, de wielen gaan ratelend over de klinkers en de voerman roept iets tegen zijn paard. De zon legt schaduwen op de muren van de huizen aan de overkant.

‘Stilzitten,’ zegt mijn moeder.

Heel even zit ik helemaal alleen op de grote tafel, terwijl mijn benen in de afgrond bungelen. Als mijn moeder terugkomt, heeft ze de borstel bij zich waarmee ze mijn haar borstelt.

‘Wat wil je?’ zegt ze. ‘Een kuifje?’ Nadat ze me het kuifje

geborsteld heeft, maakt ze mijn haren door de war en begint het borstelen opnieuw.

Mijn moeder heeft een zachte, zangerige stem en lieve ogen. Ik weet dat ze mijn moeder is, maar meer weet ik niet van haar. Iedereen is nieuw, zoals alles nieuw is. Mijn moeder zal er altijd geweest zijn, net als de wereld, maar ik heb daarvan geen weet. Beneden woont Martin, die mijn vriendje is. Tante Corrie is zijn moeder. Als je de trappen af gaat, kom je op de straat. Waar jongens spelen met een bal en meisjes draaien aan een touw, dat andere meisjes springen laat. In de winkel op de hoek schuin aan de overkant zit een man met zwarte haren die met een hamer op de schoenen slaat, wat een zil-verig geluid maakt. Op het pleintje is een grote winkel vol pakjes, maar wij komen daar nooit. De meneer van de winkel draagt een jas over zijn kleren. Aan het einde van de straat is een sloot met aan de overkant boerderijen. Soms gaan we wandelen langs de sloot en voeren we de eenden. Op het landje ertegenover ligt de vleugel van een vliegtuig. Ver weg, op de gracht van rozen, woont mijn oma en soms is er een grote waterplas waar we overheen glijden onder een wit zeil. Ik geloof dat ik nu hoor wat mijn moeder zegt.

‘Papa en mama,’ zegt ze, denk ik, ‘gaan een weekje zeilen op de plas, want papa heeft vakantie. Jij gaat dan uit logeren, bij oma. Wil je dat wel? Vind je dat leuk? Een weekje maar en dan zijn papa en mama weer terug van de boot en komen we je halen en ga je weer in je eigen bedje slapen.’ Het was de zomer van 1947. Ik was drie. Zeker weten kan ik het niet, maar zo zal het ongeveer gegaan zijn.

Het was zo warm die zomer dat mijn oma vier knopen in een zakdoek legde die wij dan bij wijze van muts op ons hoofd legden, wat ik heel grappig vond. In de schaduw op het balkon lag in een kist een doorzichtige staaf ijs, waar mijn opa met een mes af en toe een stukje vanaf bikte, waar je dan op zuigen mocht. Het was heerlijk te voelen hoe het stukje ijs in je mond kleiner werd, almaar kleiner, tot het zo klein was geworden dat het er eigenlijk niet meer was en je het net zo goed uit kon spugen. Als er een ansichtkaart kwam, stonden er allemaal bootjes op met witte zeiltjes die doodstil op het water lagen. ‘Van papa en mama,’ zei mijn oma als ze me de kaart liet zien, waarna ze de kaart omdraaide en voorlas wat erop geschreven stond, ‘papa en mama.’

Mijn moeder was dol op me, maar ze was me ook graag kwijt. Als ze me kwijt was, leek het of ze me vergat. Tot mijn negende, tiende jaar had ze graag dat ik in het weekend bij mijn grootouders was. Wij hadden geen telefoon en mijn opa en oma ook niet, maar ik heb het gevoel dat mijn moeder dat niet echt betreurde. Als mijn oma me op vrijdag kwam halen, werd van het afscheid geen drama gemaakt. Mijn moeder raadde ons aan niet te gaan lopen, maar de tram te nemen, en dat was dat.

‘Papa en mama komen je zondag weer ophalen. Lief zijn voor oma, hoor!’

In de zomermaanden gingen mijn vader en moeder naar de jachthaven in Aalsmeer waar hun zeilboot lag, maar wat ze de rest van het jaar tijdens die kindloze weekenden uit-

voerden, weet ik niet. Als kind heb ik het me nooit afgevraagd. Ik was dol op mijn moeder, maar ik vond het een feest om bij mijn oma te zijn.

Vanaf mijn tiende ging ik met mijn ouders op vakantie. In de jaren die daaraan voorafgingen ben ik een keer met ze mee geweest op zeilvakantie, een troosteloze week onder een dekzeil in de regen voor een sluis bij Vinkeveen. De andere vakanties gingen ze zeilen met vrienden en later gingen ze, met weer andere vrienden, naar Zuid-Frankrijk. De schaarse ansichtkaarten die ze me stuurden, verraadden niet dat ze me misten. *Papa en mama* was de vaste tekst, of de kaart nu van de Kagerplassen of Corsica kwam. Ik had geen hekel aan mijn vakanties. Op de ene zomer na dat ik niet naar mijn opa en oma op de Rozengracht mocht, maar naar mijn opa en oma op de Rijkgracht toe moest. Ik weet nog goed dat ik aan mijn moeders hand van de Esmoreitstraat naar de Rijkgracht liep. Mijn vader droeg de weekentas waarin mijn spulletjes zaten en ik drensde.

‘Ik wil niet, ik wil niet,’ drensde ik. Dat ik niet wou, had ik ook al gezegd toen werd aangekondigd dat ik een week naar de Rijkgracht zou gaan, maar veel indruk had het niet gemaakt.

‘Waarom moet ik bij oma logeren als papa en mama gaan zeilen?’ had ik gezegd.

‘Maar je gaat toch heel vaak bij opa en oma logeren,’ zei mijn moeder.

‘Maar dat zijn mijn opa en oma,’ zei ik.

‘Nou, deze keer ga je bij je andere opa en oma logeren.’

Mijn moeder had haar jas aangetrokken en de boodschappentas gepakt.

‘Ik ga boodschappen doen,’ zei ze. ‘Wil jij bij Martin spelen?’

Ik vroeg of ik mee mocht en na een korte aarzeling besloot mijn moeder dat het mocht. Op straat zei ze dat we andijvie gingen eten.

‘Waarom,’ zei ik, ‘waarom ga ik bij andere oma en opa logeren?’

‘Je logeert altijd op de Rozengracht en nu ga je een keer bij je andere oma logeren. En verder wil ik er niets meer over horen, heb je dat begrepen?’ Ik knikte en nam me voor ’s avonds niet van mijn eten te eten.

‘Zal je lief zijn voor oma?’ zei mijn vader terwijl we de Admiraal de Ruijterweg overstaken.

‘Niet zeuren dat je naar de bioscoop wil,’ zei mijn moeder, ‘of dat je alleen maar bitterchocolade lust.’

Mijn vader zei: ‘Oma was vroeger heel arm.’

De woning aan de Rijngracht rook naar gluton en karton. Mijn grootmoeder tilde me op: ‘Zo jongen, ben je daar,’ zei ze, en: ‘Kijk eens wat ik voor je heb.’ Ze gaf me een in een blauw zilverpapiertje verpakt paaseitje.

‘Wat zeg je dan tegen oma?’ zei mijn moeder.

‘Dank u wel, oma,’ zei ik. Mijn grootvader zat aan tafel een krant te lezen. Hij rookte een sigaar en droeg een overall. Mijn moeder was gaan zitten en vertelde mijn grootmoeder hoe laat ik naar bed moest en hoe vaak ik mijn tanden poetsen moest. Mijn vader stond met zijn rug naar ons toe voor het raam.

‘Nou,’ zei mijn moeder, ‘dan gaan we maar eens. Kom je, Jo?’

Ik ging voor het raam zitten en keek de kade af die helemaal verlaten was.

Herinner ik me dit alles zoals ik het hier heb opgeschreven? Natuurlijk niet. Maar de geur van gluton en karton die in het huis hing, kan ik me goed herinneren, net als de half schuldige manier waarop mijn ouders zich uit de voeten maakten, nadat ze hun vrachtje hadden afgeleverd. Ze zullen zich schuldig gevoeld hebben, zoals je je voelt als je de kamer in het ziekenhuis waar een goede vriend op sterven ligt, verlaten hebt. Opgelucht de wereld der levenden weer te betreden, schuldig omdat jij tot die wereld behoort, beschaamd dat je opgelucht bent. Goede kans dat ze eenmaal thuis meteen de slaapkamer zijn ingedoken. Het vreemde is dat ik me van de dagen die ik op de Rijngracht doorbracht meer herinner dan van de weken op de Rozengracht. Zou je plezier gemakkelijker vergeten dan dreinende verveling?

Omdat het zo warm was, stonden de ramen open. Ik zat op mijn knieën op een stoel en keek naar de straatstenen die glommen in de zon.

‘Kijk nou eens,’ zei mijn grootmoeder, die aan de tafel zat te handwerken. Ze wees. Tegen de lijst van de glazen kast zat een vlinder. Hij was fluweelrood met grote, paarsblauwe ogen op de uiteinden van zijn wijd gespreide vleugels. De vlinder zat roerloos.

‘Zullen we hem voor je vangen?’ zei mijn grootmoeder.

Ze klom op een stoel en probeerde een doek over de vlinder heen te gooien, maar die kwam er met een sierlijke boog onder vandaan en streek neer op het verschoten rood van de zitting van een luie stoel. De vlinder klapwiekte en sloeg toen zijn vleugels dicht. Deze keer lukte het mijn grootmoeder het beest onder haar doek te vangen en nadat ze het houten sigarenkistje dat altijd op tafel stond van zijn sigaren had ontdaan, schudde ze de vlinder erin. Het kistje gaf ze aan mij. Urenlang zat ik ermee op schoot. Totdat ik mijn nieuwsgierigheid niet langer kon bedwingen en het deksel op een kier zette om een blik op de vlinder te kunnen werpen, die met dichtgeklapte vleugels tegen de onderkant van het deksel bleek te zitten.

‘Dat beest is dood,’ zei mijn grootvader, nadat ik het deksel weer gesloten had, maar ik geloofde hem niet.

‘Laat es kijken dan,’ zei hij. Opnieuw opende ik het deksel op een kier en ik wist meteen dat ik gelijk had, want de vlinder zat nu op de bodem van het kistje en had zijn vleugels gespreid. Ik zag zijn vacht en de gele en zwarte vlekken tussen het fluweel van het rood. Om hem beter te kunnen zien, deed ik het deksel nog iets verder open. Krachtig ritselend sloeg mijn pauwoog zijn vleugels uit en steeg op naar het licht van het geopende raam. Daar was-ie al buiten en zweefde, nog slechts een rode vlek boven de kade, boven het water, herfstwaarts, mij ontroostbaar achterlatend.

Moeder

Hoe vreemd is het te bedenken dat je moeder op het moment dat ze jou ter wereld brengt net zo weinig van jou weet als jij van haar. Een vrouw is zwanger, in haar leeft nieuw leven, dat draait en schopt en groeit tot het zich op een gewelddadige manier een weg naar buiten baant. Wie er naar buiten komt, is een verrassing. In de tijd dat ik geboren werd, was het zelfs nog een verrassing of het om een jongen of een meisje ging. Ik verruilde de buik van mijn moeder voor de wereld op woensdag 3 november 1943, om zes uur in de middag. Volgens haar zag ik helemaal blauw. Nadat de dokter, die Hajer heette, me aan mijn voeten had opgetild, gaf hij me een pets voor mijn billen en begon ik te krijsen.

‘Een gezonde jongen,’ zei de dokter.

Mijn moeder was in tranen, van mijn vaders reactie weet ik niets.

Mijn moeder zal raar opgekeken hebben toen ze in februari 1943 ontdekte dat ze zwanger was. Dat was haar in de vijftien jaar dat zij en mijn vader met elkaar omgingen niet eerder gebeurd. Ze vertelde mij ooit dat haar zwangerschap een bewuste keuze was: nadat de Russen bij Stalingrad de Duit-

sers een vernietigende slag hadden toegebracht, leek het einde van de oorlog nabij en was het verantwoord om een kind te nemen. Eindelijk. Maar ik geloof daar helemaal niets van. Het Duitse 6e leger, onder bevel van Friedrich Paulus, capituleerde op dinsdag 2 februari 1943. Er werd vier dagen nationale rouw afgekondigd, zo is me vaak verteld en kon ik ook lezen in de kranten, *Het Nieuws van de Dag* en *Het Volk*, die mijn ouders uit de oorlog bewaard hadden. Alle vlaggen gingen halfstok, en achter de gevels was het feest. Maar dat mijn moeder nog dezelfde dag als op afroep zwanger raakte, lijkt me onwaarschijnlijk. Ik geloof eerder in een ongelukje dan in een plotseling opgekomen en acuut vervulde kinderwens die niet alleen in strijd is met de op zichzelf gerichte levenswijze van mijn ouders, maar die, ondanks de Russische overwinning in het verre Stalingrad, ook op een slecht moment kwam.

Ongelukje of niet: mijn geboorte moet als een verlossing zijn gevoeld, want vanaf de eerste dag van haar zwangerschap was mijn moeder ziek. Ik weet hoe ziek ze geweest moet zijn, want acht of negen jaar later, ze was rond de veertig, werd ze nog een keer zwanger. In enkele dagen tijd veranderde ze van mijn vrolijke, lieve moeder in een zielig hoopje mens dat doodziek in bed lag en niet anders deed dan braken. Als ik uit school kwam, hoorde ik haar hijgen en kreunen; als ik naar haar bed ging, keek ze me met wanhopige ogen even aan en draaide zich dan van me af. De dokter die mij ter wereld had geholpen, kwam regelmatig naar haar kijken, maar bij kijken bleef het. De medicijnen die mijn moeder slikken

moest, braakte ze weer uit, net als de kleine beetjes voedsel die ze met veel moeite tot zich nam. Ik herinner mij dat de wallen rond haar ogen steeds dikker en blauwer werden en dat slikken door haar droge en opgezwollen tong vrijwel onmogelijk was.

Op een dag was alles anders in huis. Mijn vader was niet naar zijn werk, dokter Hajer liep in en uit, en mijn moeder huilde. Ik werd naar tante Corrie gebracht die anders altijd heel geduldig op al mijn vragen antwoord gaf, maar tante Corrie zei niets. Toen ik 's avonds laat in bed lag, hoorde ik plotseling een vreselijk gegil. Het was mijn moeder. Ze gilde tot haar krijsen overging in janken. Ik lag doodstil in bed. Ik wilde opstaan, maar ik durfde niet. Ik durfde niet, maar deed het uiteindelijk toch. In de keuken stond mijn vader aan de gootsteen zijn handen te wassen. Hij zat onder het bloed. Mijn vader waste zijn handen en vloekte.

‘Ga naar je bed,’ zei hij toen hij me zag.

Ik keek naar de bloedspatten op zijn kleren, naar het bloed op zijn gezicht, mijn moeders bloed. Ik wilde vragen hoe het met mama was, ik wilde naar haar toe, maar mijn vader stuurde me naar bed. Later op de avond, misschien was het al nacht, kwam de dokter nog een keer. Ik hoorde mijn vader met de dokter praten, maar wat ze tegen elkaar zeiden, kon ik niet verstaan. Vanaf die nacht ging het langzaam beter met mijn moeder. Na zes weken mocht ze zelfs weer op.

Wat er precies gebeurd was in die weken, begreep ik pas toen een jaar of vijftien later, ik was inmiddels vierentwintig,

mijn vriendin zwanger raakte. Ze werd niet ziek, zoals mijn moeder, maar het kind wilde ze niet houden, ze was nog geen twintig. Een communistische huisarts – het was eind jaren zestig – legde haar de in zo'n geval te volgen procedure uit. Hij gaf haar middelen die de weeën opwekten, maar als het kind kwam, stond ze er alleen voor. Ik weet nog goed dat ik de foetus in mijn bebloede handen hield. Het had een geschoten haas kunnen zijn, maar het was een meisje, onwervelijk, maar toch echt een meisje, met een mond en oortjes en botten die kraakten toen ik haar recht trok op het aanrecht om haar beter in te kunnen pakken, in een paar oude kranten, in het holst van de nacht, om daarna met het schuldige pakketje in het duister te verdwijnen, op zoek naar een vuilnisbak.

Onze dochter heeft ons toen ze klein was vaak gevraagd hoe wij wisten hoe zij heette toen ze geboren was. Ik vertelde haar dat ze een armbandje met letterkralen om had die tezamen haar naam vormden. Ze vertrouwde het verhaal niet helemaal, maar wij hadden het armbandje nog en hoe klein ze ook was, haar naam kon ze lezen en zo bleef het armbandje lange tijd een sterk argument. Wat ze ook graag wilde weten, was hoe ze geheten zou hebben als ze een jongen was geweest.

‘Als, als,’ zei mijn moeder graag. ‘Als me zussie geen huhhuh had gehad maar een humhum was ze niet me zussie maar mijn broertje geweest.’ Een mededeling die meestal afgekort werd tot ‘als me zussie’.